

görüldüğü için sunî maddelerden yapılan perukların kullanımı fakihlerin bir kısmına göre câiz görülür. Bununla beraber insan saçının bir mal olarak kullanılmasının câiz olmadığı düşüncesi ve Resûl-i Ekrem döneminde saç ekletmenin kötü anlamlar taşıması ihtimali bazı âlimlerce söz konusu yasağın sebepleri arasında düşünülmüştür. Günümüzde saçsızlık yüzünden rahatsızlık duyan kimseler bakımından saç ektirme, saç yapıştırma gibi yollar bir nevi tedavi sayılarak bu yola başvurmanın câiz olduğu yönünde fetva verilmektedir. Literatürde yer alan, vücuttan ayrılmış saç vb. insana ait parçaların toprağa gömülmesi tavsiyesi, bir ölçüde bu atıklarla büyü yapıldığı endişesiyle ilişkili olmakla birlikte daha çok çevre temizliğini hedeflediğinden günümüzde bunların usulüne uygun biçimde imha yerlerine ulaştırılması bu amacı sağlamaya yeterli görülmektedir.

Saçla ilgili fikhî meselelerden biri de gusûl abdesti alırken saçtaki boyanın gusle mani olup olmadığıdır. Geleneksel boya maddesi olarak kullanılan kınanın saçın ıslanmasını engelleyen bir tabaka oluşturmadığından gusle mani olmayacağı fakihlerce kabul edilmiş olup günümüzde kullanılan kimyalar boyaların da aynı gereğe dayanılarak bu hükme tâbi olacağı çağdaş bilginlerce belirtilmektedir. Saçla ilgili hükümlerin bir kısmı hac ve umreye ilgilidir. Hz. Peygamber döneminde, ihramlı iken saçın temiz ve düzgün kalması için ihrama girmeden yapıştırıcı bir madde sürülerek saç toplama uygulamasının yapıldığı bilinmektedir (Buhârî, "Libâs", 79). Buna karşılık ihramlı iken saçın kesilmesi, kısaltılması, koparılması, kınalanması ve yağlanması yasak olduğu gibi ihramdan çıkmak için saçların tamamen ya da kısmen tıraş edilmesi gerekmektedir (bk. HAC; İHRAM; UMRE).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvaṭṭaʿ, "Câmi", 52-55; Buhârî, "Libâs", 65-71, 81-82; Müslim, "Libâs", 24-34, "Fezâʾil", 24, 29; İbn Mâce, "Libâs", 32-38; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 2-17; Tirmizî, "Hac", 74, "Libâs", 19-21, 24, 38, "Edeb", 31-32, 54; Nesâî, "Zinet", 3-5, 7-18, 21-23, 58-64, 67-70; Tirmizî, *eş-Şemâʾilü'l-Muhammediyye* (Bâcûrî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* içinde), Kahire 1375/1956, s. 36-47; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdül-Meâd: Resulullah'ın Yolu* (trc. Şükrü Özen v.dğr.), İstanbul 1988-90, I, 160-163; II, 273-275; V, 86; İbn Hacer, *Fethü'l-bârî* (Sa'd), XXII, 123; Buhûrî, *Keşşâfü'l-kınâʿ*, I, 77; Mübârekfûrî, *Tuḥfetü'l-aḥvezi* (nşr. M. Abdülmuhsin el-Ketebî), Kahire 1384/1964, V, 433; Ahmet Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1974, IX, 474; Mahmûd Şeltût, *el-Fetâvâ*, Kahire 1403/1983, s. 403; Özden Süslü, "Tasvirilere Göre Anadolu Sel-

çukularında Giyim ve Kuşam", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, VII, 766; Abdülkerim Zeydân, *el-Libâs ve'z-zîne fi'l-İslâm*, Beyrut 1425/2004, s. 67; Abdülkadîr Donuk, "Eski Türklerde Saç Şekilleri Hakkında", *Saç Kitabı* (ed. Emine Gürsoy Naskali), İstanbul 2004, s. 3-11; Oktay Aslanapa, "Türk Tarihinde Saç Biçimleri", a.e., s. 59-62; Muhiittin Uysal, *Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme*, Konya 2004, s. 213; Yusuf el-Kardâvî, *İslâm'da Helâl ve Haram* (trc. Ramazan Nazlı), İstanbul 2005, s. 98-100; Jale Şimşek, *Hanım Hanuma Fetvalar*, İstanbul 2005, s. 167; G. H. A. Juybnoll, "Dyeing the Hair and Beard in Early Islam: A Hadith Analytical Study", *Arabica*, XXXIII/1, Leiden 1986, s. 49-75; M. Osman Şibbîr, "Şabğu's-şar' fi'l-fikhi'l-İslâmî", *Dirâsât*, XXV/2, Amman 1419/1998, s. 304-321; J. Sadan, "Şha'r", *EI²* (İng.), IX, 311-312; Menderes Gürkan, "Saç-Sakal-Bıyık", *İslamda İnanç, İbadet ve Günlük Yaşamın Ansiklopedisi* (ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İstanbul 2006, IV, 1709-1711; Ali Bardakoğlu, "Süslenme", a.e., IV, 1844-1848.

İSMAİL YALÇIN

SAÇAKLIZÂDE MEHMED EFENDİ

(ö. 1145/1732)

Osmanlı âlimi.

1070-1080 (1660-1670) yılları arasında Maraş'ta doğdu. Ailesine nisbetle Saçaklızâde, doğum yeri dolayısıyla Mar'aşlı olarak tanınır. Babası Ebûbekir Efendi'nin Maraş'ta imamlık yaptığı kaydedilmektedir. Maraş'ta yerleşmiş eski bir aile olan Saçaklızâdeler'in menşei yörenin fethine yönelik menkıbevi rivayetlerde Hz. Ömer dönemine kadar götürülür. Bu aileye mensup Osman Efendi'nin (ö. 960/1553) Of'un Paçan (Çaykara'nın Maraşlı) köyüne giderek bölgenin İslâmlaşması sürecine katkı sağladığı ve burada vefat ettiği nakledilir. İlk öğrenimine memleketinde başlayan Saçaklızâde Mehmed'in hocaları arasında Hasan Mar'aşlı, Dârendeli Hamza Efendi ve *Tibyân Tefsiri*'nin mütercimi Ayıntâbi Mehmed Efendi gibi isimler yer almaktadır. Bazı kaynaklarda *Tibyân* mütercimi Mehmed Efendi ile dönemin şeyhülislâmı Debbağzâde Mehmed Efendi birbirine karıştırılarak (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 307; Zirikî, VII, 89) Saçaklızâde'nin İstanbul'a gidip Şeyhülislâm Debbağzâde'den ders aldığı kaydedilirse de (Saçaklızâde, *Cühdü'l-muḳûl*, neşredenin girişi, s. 16) bu bilgi yanlıştır. Saçaklızâde, Şam'da Abdülganî en-Nablusî'den tefsir, hadis ve tasavvuf tahsil etti; Kâdiriyye ve Nakşibendiyye hilâfeti aldı. Onun Maraş'a döndükten sonra tadrîs ve telif çalışmaları yanında Maraş ve çevresinde irşad faaliyetleriyle meşgul olduğu bilinmekte, resmî görev aldığına dair bilgi bulunmamaktadır. An-

cak *Gaziantep Şer'iyye Sicilleri*'nde yer alan bir kayıttan (Defter, nr. 67, s. 364) Saçaklızâde'nin, Maraş'ta imamlık yaptığı caminin bitişindeki medresede ders verdiği anlaşılmaktadır. Saçaklızâde'nin öğrencileri arasında onun *Takrîrü'l-kavânin* adlı eserinin şârihi olan Hüseyin b. Haydar Bertezî Mar'aşlı ile Abdurrahman b. Ali Ayıntâbi ve Mehmed b. Ömer Dârendevî gibi isimler yer alır. Saçaklızâde'nin Maraş'ta 1145 (1732) yılında vefat ettiği, kabrinin de şehrin Şeyh Âdil (halk arasında Şahadîl) Mezarlığı'nda bulunduğu kabul edilir. Vefatına "eş-Şeyh Saçaklı" ve "Tâcül-mürşidîn" gibi ibarelerle tarih düşürülmüştür. Ancak bazı kaynaklarda, onun irşad amacıyla Kilis'e giderken Gaziantep yakınlarında vefat edip şehrin Saçaklıtepesi denilen mevkiine defnedildiği kaydedilmektedir. Mezarının Üsküdar'da olduğuna dair bilginin (*Sicill-i Osmânî*, IV, 234) bir zühul eseri olması gerekir. Ölümü için 1150 (1737), 1154 (1741) ve 1155 gibi tarihler de verilmektedir.

Eserleri. Çeşitli alanlarda çok sayıda eseri bulunan Saçaklızâde'nin başlangıçta daha çok kelâm sahasında yoğunlaştığı, ancak Şam'a gidişinden sonra hocası Nablusî'nin etkisiyle tasavvufa meylettiği, bu sebeple kelâma ve kelâmcılara ağır eleştiriler yönelttiği bilinmektedir (*Tertibü'l-ʿulûm*, s. 214). Döneminde medreselerde uygulanan eğitim sistemiyle buralarda okutulan ders kitaplarını da *Tertibü'l-ʿulûm* adlı eserinde değerlendirerek tenkide tâbi tutmuştur. Bursalı Mehmed Tâhir kendisine otuz civarında eser nisbet etmiş (*Osmanlı Müellifleri*, I, 326-327), *Cühdü'l-muḳûl* adlı eserini neşreden Sâlim Kaddûrî eserlerin sayısını altmış beşe çıkarmıştır. Tahsin Özcan da Saçaklızâde'ye 120 civarında eserin nisbet edildiğini kaydetmekte, ancak ona ait teliflerin farklı isimlerle zikredilmesi, müellifin kendi eserlerine yazdığı şerh ve hâşiyelerin karıştırılması ve başkalarına ait bazı eserlerin kendisine izâfe edilmesi gibi sebeplerle kesin bir rakam verilemeyeceğini söylemektedir. A) *Kur'an İlimleri ve Tefsir*. 1. *Tefsîru sûreti'l-Kehf* (Adana İl Halk Ktp., nr. 138). 2. *Risâle fi'l-âyâtü'l-müteşâbihât* (Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 411/12). 3. *Risâle fi't-tenzihât fi te'yidi'l-âyâtü'l-müteşâbihât*. Saçaklızâde'nin bu eserini birinci risâlesine reddiye yazan Sünbülzâde'ye cevap olarak kaleme aldığı belirtilmektedir (*Cühdü'l-muḳûl*, neşredenin girişi, s. 31; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 322). Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları bulunan eseri (Esad Efendi, nr. 1184; Lâleli,

nr. 3659/2) Brockelmann *Risâletü't-tenzîhât* adıyla kaydetmektedir (GAL, II, 487; Adana İl Halk Kütüphanesi'nde aynı adla kayıtlı bir nüshası [nr. 894, vr. 62^b-93^b] bulunmaktadır). 4. *Cühdü'l-mukıl* (*mine't-tecvîd*) (nşr. Sâlim Kaddûrî el-Hamed, Amman 1422/2001). Müellifi tarafından *Be-yânü Cühdü'l-mukıl* (*Şerhu Cühdü'l-mukıl*) adıyla şerhedilmiş, çok sayıda yazma nüshası bulunan bu şerh (Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 65; Antalya Tekelioğlu, nr. 21, vr. 1^b-112^a) ve metin Konya'da yayımlanmıştır (metin, 1288; şerh, 1289). Ebüssuûd Ahmed Fehrânî, *Aşvâtü'l-Kur'ânî'l-Kerîm: Menhecü dirâsetihâ 'inde'l-Mar'aşî fi kitâbeyhi Cühdü'l-mukıl ve Beyânihî* adıyla eser üzerinde bir çalışma yapmıştır (Kahire 1991). 5. *Risâle fi keyfiyyeti edâ'i'd-âd*. Eseri Hâtim Sâlih ed-Dâmin önce bir makale çerçevesinde tahkik etmiş (MMLADm., LXX/4 [1995], s. 640-657) daha sonra *Keyfiyyetü edâ'i'd-âd* başlığıyla bir kitapçık şeklinde yayımlanmıştır (Dimaşk 1424/2003). Bu risâle makaledeki neşirinden Remzi Ateşyürek tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (*On-dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 20-21 [Samsun 2005], s. 237-252). Mustafa İzmîrî (ö. 1154/1741) tarafından *Risâle fi'r-red 'alâ Muhammed el-Mar'aşî* adıyla bir eser kaleme alındığı belirtiliyorsa da (*Cühdü'l-mukıl*, neşredenin girişi, s. 32) bunun müellifinin Mustafa b. İsmâil el-İzmîrî adlı başka bir kişi olduğu belirlenmiştir (DİA, XXIII, 530; krş. Brockelmann, GAL, II, 582). 6. *Tehzîbü'l-kur'âti'l-aşr* (a.g.e., II, 487; *Cühdü'l-mukıl*, neşredenin girişi, s. 27-28; Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2515; Kahramanmaraş Karacaoğlan İl Halk Ktp., Hâfız Ali Efendi [AY], nr. 194). 7. *Risâle fi me'hârici'l-hurûf* (a.g.e., neşredenin girişi, s. 32-33; Özcan, I, 58). Müellifin bunlardan başka Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzîl ve es-rârü't-te'vîl*'ine hâşiyesi, *'Aynü'l-hayât fi beyânihî'l-münâsebât fi sûreti'l-Fâtihâ* adlı bir eseriyle *Gâyetü'l-burhân fi beyânihî a'zami âyetin fi'l-Kur'ân* adlı bir Âyetü'l-kürsî tefsirinin bulunduğu kaydedilmektedir (*Cühdü'l-mukıl*, neşredenin girişi, s. 37).

B) Kelâm. 1. *Neşrû't-Tavâli'* (Kahire 1342). Kâdî Beyzâvî'ye ait *Tavâli'u'l-envâr*'ın şerhlerinden yararlanılarak yapılmış bir hâşiyedir (*Osmanlı Müellifleri*, I, 327; Brockelmann, GAL, II, 487; *İzâhu'l-meknûn*, II, 647; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 322). *Tertîbü'l-'ulûm* adlı eserinde (s. 214) kelâm-la meşguliyetten tövbe ettiğini belirten Saçaklızâde, *Neşrû't-Tavâli'*'in nüshala-

rını toplayıp yakmak istediğini, arkasında kelâm-la ilgili tek bir eserinin kalmamasını çok arzuladığını, ancak bunu gerçekleştiremediğini ifade eder. 2. *Hâşiyetü 'alâ Şerhi'l-'Akâ'idî'n-Nesefiyye*. Necmeddin en-Nesefî'nin risâlesine Teftâzânî'nin yazdığı şerhe Hayâlî ve Kul Ahmed tarafından yapılmış hâşiyelerden de yararlanılarak hazırlanan bu hâşiyenin müsved-delerini müellifin öğrencilerinden Abdurrahman b. Ali Ayntâbî'nin düzenleyerek kitap haline getirdiği kaydedilmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1147). Eser *Hâşiyetü Saçaklızâde 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id li't-Teftâzânî* adıyla basılmıştır (Kahire 1329). 3. *Risâletü's-sürûr ve'l-ferâh fi vâlideyi'r-Resûl*. Hz. Peygamber'in anne ve babasının dünyadaki dinî konumu ve âhiretteki sorumluluğu hakkında kaleme alınmış risâlede Ali el-Kârî'nin "ebeveyn-i resûlün ehl-i necâttan olmadığı" şeklindeki görüşü reddedilmekte, âlimlerin çoğunluğu tarafından benimsenen, Resûl-i Ekrem'in ebeveyninin âhiret hayatında kurtuluşa ereceğine dair görüş desteklenmektedir. *Risâle fi hâkkı vâlideyi'n-nebî* adıyla basılan eseri (İstanbul 1306) Mehmed Esad Dilâveroğlu *Surur ve Ferah Risâlesi Tercümesi* ismiyle yayımlanmıştır (Ceyhan 1953). Halil İbrahim Bulut, "Osmanlı Müellifleri'nden Saçaklızâde ve Ebeveyn-i Resûl Konusundaki Görüşleri" başlıklı bir tebliğ sunmuştur (*I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, İstanbul 2005, I, 69-79). Saçaklızâde'nin ayrıca *Risâle fi tahkiki'l-îmân*, *Risâle fi tecdîdî'l-îmân*, *Risâle fi'l-irâdeti'l-cüz'îyye*, *Risâle fi 'azâbi'l-kabr ve Risâletü'l-gayb* adlı eserlerinin bulunduğu belirtilmektedir (Özcan, I, 59-60; DİA, XIII, 408).

C) Mantık, Cedel ve Münazara. 1. *Takrîrü'l-kavânini'l-mütedâvile min 'ilmi'l-münâzara*. Müellifi tarafından önce *Tahrîrü't-Takrîr* adıyla şerhedilmiş (İstanbul 1289), ardından *er-Risâletü'l-velediyye* ismiyle özetlenmiştir (İstanbul 1268, 1318, 1325). Serbestzâde Ahmed Hamdi, bu muhtasarı *Mir'ât-ı Münâzara: Fenni-î Âdâb ve Münâzaradan Velediyye Tercümesi* adıyla Türkçe'ye çevirmiş (İstanbul 1310), esere ayrıca pek çok âlim tarafından şerh yazılmıştır (Abdullah Muhammed el-Habeşî, I, 619; II, 986-987). Eseri Dâvûd-i Karsî de özetlemiştir (DİA, IX, 31). 2. *Şerhu'r-Risâleti's-Semerkindiyye*. Muhammed b. Eşref es-Semerkindî'ye ait *Risâle fi âdâbi'l-bahş ve tûruki'l-münâzara* (*er-Risâletü's-Semerkindiyye* ...) adlı eserin (Kahire 1353) şerhidir (Brockelmann, GAL Suppl., II, 498). Müellifin bun-

lardan başka *el-'Arâ'is fi'l-manţık*, *Şerhu 'Andelîb mine'l-âdâb*, *Şerhu'r-Risâleti'l-kıyâsiyye fi'l-manţık*, *Zübdetü'l-Münâzara*, *İşmetü'l-ezhân fi 'ilmi'l-mîzân*, *Şerhu selâmeti'l-kulûb fi işbâti'l-maţlûb*, *Selsebilü'l-me'ânî* ve *Ta'lik 'alâ İsdûgüci* adlı risâlelerinin bulunduğu kaydedilmektedir (*Cühdü'l-mukıl*, neşredenin girişi, I, 36-37; Özcan, s. 62-63).

D) Fıkah. 1. *Teshîlü'l-ferâ'iz*. Müellif bu eserini *el-Eshel* (*Şerhu Teshîli'l-ferâ'iz*) adıyla şerhettiğini belirtmektedir (*Tertîbü'l-'ulûm*, s. 162; eser ve şerhinin yazmaları için bk. Özcan, I, 63). Saçaklızâde'nin *Hâşiyetü 'ale'l-ferâ'izi's-Sirâciyye* adlı bir eserinin daha bulunduğu bildirilmektedir (Abdullah Muhammed el-Habeşî, II, 1066). 2. *Risâle fi zemmi'd-duhân* (Brockelmann, GAL, II, 487; Özcan, I, 64). 3. *Risâletü't-teğannî* (*ve'l-mûsiki*). Müellif *Tertîbü'l-'ulûm*'unda böyle bir eser yazdığını belirtmekte (s. 118), çeşitli kaynaklarda da risâlenin nüshaları hakkında bilgi verilmektedir (Brockelmann, GAL, II, 487; Özcan, I, 63). 4. *Risâle fi ibâhati katli* [*ittilâfi'l-kilâbi'l-muzırra*]. Mahrûkizâde Râif tarafından yapılmış bir tercümesi vardır (İstanbul 1304; risâlenin yazma nüshaları için bk. a.g.e., I, 63). 5. *Risâle 'alâ dîbâceti'l-Halebî eş-şâgîr* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1103).

E) İlimler Tasnifi. *Tertîbü'l-'ulûm*. Bu konuda kaleme alınan önemli eserlerden ve müellifin yaşadığı dönemde Osmanlı medreselerinde uygulanan ders programlarını tanıtır eleştiren nâdir kaynaklardan biridir. Kitabı Neclî Kâsım Abbas (Bağdat 1404/1984) ve Muhammed b. İsmâil es-Seyyid Ahmed (Beyrut 1408/1988) neşretmiştir. Eserin Ali Suâvi tarafından Türkçe'ye çevrildiği (*Ulûm*, sy. 8, 10 Şaban 1286, s. 440) ve bu tercümenin dîbâcesinin *Muhbir* gazetesinde yayımlandığı kaydedilmektedir (Doğan, s. 250; İzgi, I, 83). Stefan Reichmuth'un "Bildungskanon und Bildungsreform aus der sicht eines Islamischen gelehrten der Anatolischen Provinz: Muhammad al-Sajaqlî (Saçaqlî-zâde, gest. um 1145/1733) und sein Tartîb al-ulûm" başlıklı makalesinde (*Words, Textes an Concepts Cruising The Mediterranean Sea*, ed. R. Arnzen – J. Thielmann, Paris 2004, s. 493-520) ve Adem Akın – Remzi Demir'in, "Saçaklızâde Muhammed İbn Ebî Bekr el-Mar'aşî ve Tertîb el-Ulûm Adlı Eseri" (*AÜ Osmanlı Tarihi Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 16 [Ankara 2004], s. 1-64) başlıklı makalelerinde eser tanıtılmış ve tahlili yapılmıştır. Ahmed el-Alemî'nin *Tertîbü'l-'ulûm*'a yazdığı *el-İhâm fi'l-ilhâm*

adlı reddiyye Saçaklızâde *Risâletü'l-cavâb 'an i'tirâzi Ahmed el-'Alemî* başlıklı risâlesiyle cevap vermiştir (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 631/3, vr. 50-56; Esad Efendi, nr. 1366/5, vr. 74-79).

F) Tasavvuf ve Ahlâk. 1. *Hâşiye 'alâ Şerhi Dîbâceti'l-Ṭarîkati'l-Muhammediyye*. Birgivi'ye ait eserin dîbâcesinde yer alan meselelere yönelik olarak şerhlerde göze çarpan bazı açıklamalara müellifin yaptığı itirazları içeren bir eserdir (*Osmanlı Müellifleri*, I, 326). 2. *Risâle fi'r-rakş (fi rakşî'z-zîkr) ve'd-deverân* (yazma nüshaları için bk. Özcan, s. 64; *Mu'cemû'l-mahtûâtü'l-mevcûde*, II, 1098). 3. *Mecmû'atü ez-kâr ve ed'îye*. İbnü'l-Cezerî'nin *el-Ez-kâr*'ı ve Ferrâ el-Begâvî'nin *Meşâbîhu's-sünne'si* gibi kaynaklardan derlenmiştir (*Cühdü'l-mukıl*, neşredenin girişi, s. 37). Müellife aynı konuda *el-Ed'îyetü'l-Kur'ânîyye (Mu'cemû'l-mahtûâtü'l-mevcûde*, II, 1097), *Risâle fi'd-du'â*' ve *Risâle fi'd-de'avâtü'l-me'sûre* adlı eserler de izâfe edilmiştir (Özcan, s. 64; *Cühdü'l-mukıl*, neşredenin girişi, s. 31). 4. *Naşâ'ih*. Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Naşîhatü'l-'ulemâ*' (Çelebi Abdullah, nr. 401/2, vr. 18-27) ve *Risâle fi beyâni kemâli'l-'ulemâ*' (İzmir, nr. 757/1) adıyla müellife nisbet edilen risâleler Brockelmann'ın *Naşâ'ih* adıyla kaydettiği (*GAL*, II, 486) risâle olmalıdır.

Saçaklızâde'nin bunların dışında *Risâle fi zikri mâ kable'd-ders ve mâ ba'dehü* adlı bir eseri (*Risâle fi âdâbi'd-ders*; Özcan, I, 65) ve çeşitli kütüphanelerde kayıtlı bulunan, ayrıca çeşitli eserlerde kendisine nisbet edilen çoğu risâle hacminde pek çok çalışması daha bulunmaktadır (Özcan, I, 58-67). 6-8 Mayıs 2004 tarihinde Kahramanmaraş'ta gerçekleştirilen I. Kahramanmaraş Sempozyumu'nda Tahsin Özcan, Kadir Özdamarlar, Recep Dikici, Halil İbrahim Bulut, Ahmet Kayacık ve İbrahim Çapak tarafından sunulan bildirilerde Saçaklızâde'nin çeşitli yönleri ele alınmış, eserleri hakkında bilgi verilmiştir (*I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, İstanbul 2005).

BİBLİYOGRAFYA :

Gaziantep Şer'iyye Sicilleri, Defter, nr. 67, s. 364; Saçaklızâde, *Cühdü'l-mukıl* (nşr. Sâlim Kadûrî el-Hamed), Amman 1422/2001, neşredenin girişi, s. 11-38; a.m.f., *Tertîbü'l-ülûm* (nşr. Muhammed b. İsmâil es-Seyyid Ahmed), Beyrut 1408/1988, neşredenin girişi, s. 51-71; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1147; İsmet, *Tekmilâtü's-Şekâik*, s. 50-52; *Sicill-i Osmânî*, IV, 233-234; *Osmanlı Müellifleri*, I, 325-327; Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339, s. 129-131; Brockelmann, *GAL*, II, 486-487, 582; *Suppl.*, II, 498; *İzâhu'l-meknûn*, I, 315, 387; II, 138, 647; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 327, 553; II, 307, 322-323; Zirikî, *el-*

A'lâm, VI, 60; VII, 89; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'el-lifin*, X, 118; XII, 14; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), III, 351; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, Ankara 1960, II/1, s. 536-537; Cemil Cahit Güzelbey, *Gaziantep Evliyaları*, Gaziantep 1964, s. 106-113; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 237; Nüveyhiz, *Mu'cemû'l-müfessirin*, II, 505; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifin*, II, 638; İsmail Doğan, *Tanzimat'ın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İstanbul 1991, s. 250; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselelerinde İlim*, İstanbul 1997, I, 82-84; Cemil Çiftçi, *Maraşlı Şairler Yazarlar Alimler*, İstanbul 2000, s. 261-263; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Câmi'ü's-sürûh ve'l-havâşi*, Ebüzâbî 1425/2004, I, 335, 619, 667; II, 986-987, 1026, 1066, 1163, 1186; III, 1579; Tahsin Özcan, "Maraşlı Bir Osmanlı Âlimi: Saçaklızâde Mehmed Efendi ve Eserleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, İstanbul 2005, I, 53-68; *Mu'cemû'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Ânâtüli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 1097-1100; Tâhâ Muhsin, "Fihrisü mahtûâtü'l-üstâz Muhtarrem Çelebî el-Maraşî", *el-Mevrid*, IV/4, Bağdad 1395/1975, s. 302-316; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, III, 183; Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karî", *DİA*, IX, 31; İlyas Çelebi, "Gayb", a.e., XIII, 408; Tayyar Altıkulaç, "İzmîrî, Mustafa", a.e., XXIII, 530.

TAHSİN ÖZCAN

SAÇLI EMİR

(bk. HÂŞİMİ EMİR OSMAN EFENDİ).

SÂD

(ص)

Arap alfabesinin on dördüncü harfi.

Fenike alfabesinin ve ebced tertibinin on sekizinci harfi olup sayı değeri 90'dır ve Türk alfabesinin yirmi ikinci harfi olan "se"nin (sîn) kalın şeklidir. İbrânîce *sade*, Habeşçe *sadai* ve Arapça *sâd* olarak isimlendirilen harfin "olta" anlamına geldiği kaydedilir. Harfin biçim gelişiminde olta şeklinin hâkim olduğu görülür. Esasen Fenike, İbrânî, Ârâm, Nabat ve Arap alfabelerindeki şekilleri bu gelişmeyi yansıtır niteliktedir (bk. HARP). Ayrıca Arap dilinde *sâd* lafzı "toprakta eşelenerek dışını isteyen horoz, kuş yavrusu, susuz kimse, bakır kap" gibi mânalara gelir; çoğulu *asâyid* ve onun da çoğulu *asâyiddir* (*Kâmûs Tercümesi*, I, 1193; Halîl b. Ahmed, s. 30).

Halîl b. Ahmed'e göre *sâd*, diğer iki ıslıklı gibi (saffr: ص, ز; dil ucunun sivri tarafından (müstedak) çıkar. Sibeveyhi, "ز, س, ص" ıslıklı ünsüzlerin dil ucunun, iki ön / kesici dişin (senâyâ) az üstüne temasıyla çıktığını belirtir (*el-Kitâb*, IV, 433). Sibeveyhi'nin iki ön dişin alttakiler mi yoksa üsttekiler mi olduğuna dair açık bir ifade kullanmaması dilciler ve kıraat âlimleri arasında farklı anlayışlara yol açmıştır (İbrâhim Enîs,

s. 77). Sâd sesinin çıkarılışı sırasında hems ve rihvet sıfatları gereği dil ucunun ön diş köklerine dayanması tam olmayıp aralık kalacak şekilde gerçekleştiğinden soluk ve ses akışı devam eder. İsti'lâ sıfatı sebebiyle dil ucu ve kökü üst damağa doğru yükseldiği için sâd kalın harflerdendir. "Sâd"ı "sîn"den ayıran tek sıfat isti'lâdır. Yine bu sıfat sebebiyle "sâd"da imâle yapılmaz, çünkü imâle harfin incelerken gerçek kalın ses olma özelliğinin kaybolmasına yol açar. İtbâk sıfatı gereği dil yüzeyi üst damağa doğru yükselmekle kalmayıp yapışacak konumda bulunur. Bu özelliğiyle sâd sesi "ض, ط, ظ" gibi en kalın harflerdendir. Kadîm dil ve kıraat âlimleri sardece "ز, س, ص" harflerinin seslerini ıslıklı sayarken modern fonetikçiler bunlara "ث, ذ, ش, ظ, ف" harflerini de ilâve eder. Bunun sebebi mahreç ve hava menfezinin daha dar olmasıyla "ز, س, ص" harflerinde ıslık sesinin en üst düzeyde bulunmasıdır. Bazı tecvid âlimlerine göre bu üç sesteki safir sıfatı dolayısıyla sesin dille damak arasında yayılma özelliği de bulunur. "Sâd"daki ıslık sıfatı onu içeren kelimelerin anlamına bağırma, seslenme, şiddet, salâbet, kudret ve sâfiyet şeklinde yansımıştır (Hasan Abbas, s. 149-160). Şarkiyatçılar "sâd"ı ıslıklı, dişsel, titreşimsiz ve art damaksız bir ünsüz olarak tanımlar. İbn Sînâ'ya göre sâd sîn sesi gibidir. Ancak "sâd"da hava akışı dilin iç bükey hale gelmesiyle (obruklanma) daha geniş alanda gerçekleşir. "Sîn"e göre daha dar ve daha kuru olan mahreçte havanın tam olmayan hapsinden sonra ön dişler arasından sızmasıyla ıslıklı bir ses oluşur. Bu sırada dilin üçte ikisi üst damağa doğru kaplanır. Sâd sesi yapışkan haldeki büyük su kabarcıklarının patlama sesini andırır (İbn Sînâ, s. 16-17, 26, 39).

Sibeveyhi "ze'si sâd" ve "sînimsi sâd" olarak "sâd"ın iki varyantından söz eder (*el-Kitâb*, IV, 117, 133, 196, 477-480). Aynı kelimedede olmak şartıyla sâkin "sâd"ı "dâl"ın izlediği durumlarda "sâd"ın kendi ses değeriyle telaffuz asıl ve yaygın olmakla birlikte söyleniş hafifliği sağlamak için sâd ile zây arasında bir sese dönüştürülür. Bu durumda "sâd"ın kalın ses olma özelliği de kısmen korunur; maşdar → maz / sdar, taşdır → taz / sdîr, aşdağı → az / sdağı (en-Nisâ 4/87), taşdiye → taz / sdiye (el-Enfâl 8/35), fa'sda' → fa'z / sda' (el-Hicr 15/94) gibi. Sibeveyhi bu durumda bazı fasih Araplar'ın "sâd"ı, hâlis zâ olarak da telaffuz ettiğini (taşdır → tazdır, faşd → fazd ... gibi), ayrıca "sâd"ın hareketli olması halinde bu tür dönüşümün söz